

Original Research

The Capacity of Family Governing Principles to Resolve Family Conflicts

Nayereh Ahmadi¹ , Elham Shariati^{*2} , Ezzat Sadat Mirkhani³

- ¹. Assistant PhD student in Women Studies (Woman Rights in Islam), Tarbiyat Modares University, Tehran, Iran.
- ². PhD in Jurisprudence and Private Law, Assistant Prof., Department of Law, Faculty of Social Sciences and Economics, Alzahra University, Tehran, Iran. (Corresponding Author) e.shariati@alzahra.ac.ir
- ³. PhD of Islamic Sciences and Education, Jurisprudence and Principles of Qom Seminary, Senior Member of Seminary Professors, Former Faculty of the Department of Women's Studies, Faculty of Humanities, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran

Background and purpose

From an Islamic perspective, the family is a private privacy, a sacred center, a haven for human beings in all dimensions, and the origin of growth and development (Mirkhani, 2015). The nature of such a family is not compatible with its Obligatory rights and rules, and laws have little effect on regulating it (Katozian, 2015) because what bonds family members together is a sense of cooperation, not a sense of power seeking and exploitation. Thus, family rights cannot be justified simply from an individualistic perspective and only explain the spouses' rights and tasks towards each other and towards their children. Instead, family law aims toward other important goals that cannot be analyzed in this framework, and to recognize it, one must pay attention to the benefits and corruption, and opinions of the legislator (Hekmatonia et al., 2007).

In the monotheistic legislative system, the scope of minor rules and laws in the family derives from the Sharia's purposes, the principles governing divine legislation, and pre-knowledge such as the principles and rules governing the family, all of which formed with the focus on monotheism and resurrection. Thus, understanding the family legal system

is not possible without considering this comprehensiveness and pre-knowledge, including knowledge of the principles governing the family.

Today, the family is facing so much damage that the resulting crises that have taken place have jeopardized this intimacy base. Therefore, scholars have always sought solutions to resolve family conflicts and prevent family dissolution. In fact, a non-systemic and reductionistic view of the family and neglecting the principles that underlie the family is one of the reasons for the family crisis. Hence, this study aims to investigate the capacity of principles governing family in resolving family conflicts. For this purpose, by recognizing the place of the family's principles in organizing the monotheistic legislative system, we aimed to study the effect of these principles on the couple rights and duties and the consequences of neglecting them in the couple.

Method

In this study, a descriptive-analytical method has been used. The data collection method was based on documents and libraries. To achieve the study objectives, by referring to the opinions of experts and scholars such as Ayatollah Javadi Amoli (Javadi Amoli, 2012), Dr. Mahmoud Hekmatonia (Hekmatnia, 2017), and Dr. Ezzat Sadat Mirkhani (Hamedanian and Mirkhani, 2011), the family principles were derived. To investigate the different dimensions of these principles, we purposefully referred to (Mohammadpour, 2013) verses and narrations related to family principles, as well as the commentators and experts' opinions on these principles, and texts related to the research purposes were collected

The collected data were analyzed, and indicators of the rights adopted from the family rules (based on women's rights) and the effects of violations of the family principles and the resulting rights were extracted. Then, previous research results were used to identify family problems and injuries and the contributing causes of these injuries. For this purpose, the keywords Causes of Increased Divorce, Family Injuries, Emotional Divorce, Family Conflicts and Problems, Marital Infidelity, Domestic Violence, and Spousal Abuse were searched in databases of Normgaz, Magiran, Civilica, Irandoc, and Scopus, and 24 article and 6 dissertations from 2011 onwards were reviewed, which addressed the family issues and

their causes, Finally, the previous research results and the extracted indicators were compared and analyzed.

Results

In any comprehensive and accountable system, there should be principles, pillars, rules, and criteria that the methodology of details is based on these principles and pillars (Javadi Amoli, 2012). Therefore, in the family legal system, which is part of the divine legislative system, principles such as theism, precedence of collective interests over individual interests, the principle of calmness and peace, non-inconvenience and loss, behaving reasonably, forgiveness, peace and reconciliation, and mutual consultation and consent prevail. These principles establish rights for each spouse and assume responsibility for them; ignoring these responsibilities will violate the principles. In fact, God Almighty has softened the family's legal issues by validating the principles governing the family through moral standards; In this way, the family becomes a place for the crystallization of self-dignity and human virtues and perfections.

According to the results of research on the pathology of family issues, increased divorce rates, increased the age of marriage, reduced fertility rate, reduced marriage, marital infidelity, violence and spousal abuse, addiction, emotional divorce, etc., are among the issues that face family with a severe crisis. According to the results of previous studies, some of the influential causes in the occurrence of such injuries are the preference of individual desires over collective desires, lack of sufficient enough time to express love and affection to the family, pertinacity, unresolved emotional problems, low marital commitment, lack of consultation, lack of empathy, lack of mutual respect and understanding, lack of honesty and trust, lack of appropriate affect expression, lack of clear articulation of wants negative feelings, sexual disorders, and deviations, etc. By comparing the effective factors in the emergence of family conflicts and injuries with the rights deriving from the family principles and the examples of violations of these principles, the conflict, and contradiction of the conceptual space of the causes of problems with the rights deriving from the principles were revealed.

Conclusion

The results of the study suggest that most of the causes of family conflict with the effects of violation of principles have a shared meaning and are indeed contrary to the rights deriving from the principles. Therefore, the causes of family problems also conflict with the principles from which these rights are derived. Hence, it is the violation of the family principles that caused many family problems, and practicing these principles will lead to the resolution of family conflict.

Ethical considerations

Compliance with the research ethics

This study was conducted under the human research ethics.

Funding: The present study was not sponsored by any organization or individual.

Authors' contribution: The corresponding author was Nayereh Ahmadi and was responsible for researching and writing the article. the second author was Elham Shariati and was responsible for the scientific editing of the article the third author was Ezzat Sadat Mirkhani and was responsible for the scientific editing of the article.

Conflict of interest: The authors declared that there is no conflict of interest with any person or organization.

Acknowledgments: Researchers appreciate all the couples who helped us in this research by their participation in the study.

Reference

- Hamedanian, Fatemeh and Mirkhani, Ezzat Sadat (2011). Motherig Rights in the Islamic Legislation Base and Convention on the Elimination of Discrimination against Women, Tehran, Tarbiat Modares University. (Text in persian)
- Hekmatnia, Mahmoud (2017). Women and Family Rights, Tehran, Research Institute for Islamic Culture and Thought. (Text in persian)
- Hekmatnia, Mahmoud et al. (2007). Philosophy of Family Law, Volume 1, Tehran, Women's Socio-Cultural Council. (Text in persian)
- Javadi Amoli, Abdollah (2012). Mafatih Al-hayat, Qom, Esra 'Publishing. (Text in persian)
- Katouzian, Nasser (2015). Iranian Civil law: Family Law, Volume 1,

Tehran, Enteshar Co. (Text in persian)
Mirkhani, Ezzat Sadat (2015). The Crisis of Family Identity and Mission in the Iranian Islamic Model of Education, Tehran, Publication of the Model of Progress. (Text in persian)

Mohammadpour, Ahmad (2013), Anti-Method Qualitative Research Method: Practical Steps and Procedures in Qualitative Methodology, Volume II, Tehra, Sociologists. (Text in persian)

ظرفیت اصول حاکم بر خانواده در حل تعارضات خانوادگی

نیره احمدی^۱ الهام شریعتی^۲ عزت السادات میرخانی^۳

اطلاعات مقاله

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۹/۱۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۲/۱۴

نوع مقاله: پژوهشی اصیل

واژگان کلیدی

نظام قانون گذاری توحیدی، اصول حاکم بر خانواده، مناسبات حقوقی بین زوجین، حل تعارضات خانوادگی

چکیده

در عصر حاضر یکی از دلایل بروز بحران خانواده، نگاه غیرسیستمی به خانواده و اصول حاکم بر آن است. هدف از پژوهش حاضر بررسی سیستماتیک ظرفیت اصول حاکم بر خانواده در حل تعارضات خانوادگیست. بدین منظور پس از احصاء اصول حاکم بر خانواده و بررسی جایگاه این اصول در سازمان دهی نظام قانون گذاری توحیدی، شاخص های بیانگر حقوق ناشی از اصول حاکم بر خانواده و آثار نقض این اصول و حقوق ناشی از آن ها استخراج شد. سپس با مرور پژوهش های پیشین، آسیب های خانواده و علل مؤثر در بروز این آسیب ها استخراج شد. در نهایت شاخص های مستخرج از اصول و علل مؤثر در بروز آسیب های خانوادگی مورد مقایسه و تحلیل قرار گرفتند. در این مطالعه از روش توصیفی - تحلیلی بهره گرفته شده است. شیوهی گردآوری اطلاعات نیز به صورت اسنادی و کتابخانه ای بوده است. نتایج تحقیق حاکی از آن است که بخش اعظم علل بروز اختلافات خانوادگی با آثار نقض اصول دارای فضای معنایی مشترک هستند و در حقیقت با حقوق ناشی از اصول در تناقض و تعارض هستند. لذا علل بروز مشکلات خانوادگی با اصولی که این حقوق از آنها منتج شده اند نیز در تعارض هستند. از این رو نقض اصول حاکم بر خانواده است که سبب بروز بسیاری از معضلات خانوادگی گردیده است. لذا پیشنهاد می شود مسئولین امر، از طریق سیاست گذاری، تدوین قوانین و فرهنگ سازی زمینه ای اجرایی شدن این اصول را در خانواده فراهم نمایند.

ارجاع به مقاله:

احمدی، نیره؛ شریعتی، الهام؛ میرخانی، عزت السادات. (۱۴۰۰). ظرفیت اصول حاکم بر خانواده در حل تعارضات خانوادگی. مطالعات زن و خانواده، ۹(۳)، ۱۰۲-۱۲۸. doi: 10.22051/JWFS.2021.32968.2521

^۱. دانشجوی دکتری مطالعات زنان (حقوق زن در اسلام)، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

^۲. دکترای فقه و حقوق خصوصی، استادیار، گروه حقوق، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصاد، دانشگاه الزهراء (س)، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

e.shariati@alzahra.ac.ir

^۳. دکترای علوم و معارف اسلامی، فقه و اصول حوزه علمیه قم، عضو ارشد اساتید حوزه علمیه، هیات علمی سابق گروه مطالعات زنان، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

مقدمه

خانواده از منظر اسلام، حریمی خصوصی، کانونی مقدس، مأمن انسان در تمامی ابعاد و خاستگاه رشد و تکامل است (میرخانی، ۱۳۹۴). طبع چنین خانواده‌ای با حقوق و احکام آمرانه‌ی آن سازگار نیست و قوانین در انتظام بخشیدن به آن اثر ناچیزی دارد (کاتوزیان، ۱۳۹۴)؛ زیرا آنچه عامل پیونددهنده اعضای خانواده است حس تعاون و همکاریست نه حس قدرت‌طلبی و استعمار درصد بهره‌کشی از یکدیگر. لذا نمی‌توان حقوق خانواده را صرفاً با نگاه فردگرایانه توجیه کرد و تنها به تبیین حقوق و تکالیف اعضاء پرداخت. بلکه حقوق خانواده در پی اهداف بلند دیگریست که برای شناخت آن‌ها باید به مصالح، مفاسد و نظر شارع توجه نمود (حکمت‌نیا و همکاران، ۱۳۸۶).

تحکیم خانواده، اصلی بسیار حائز اهمیت است؛ تاجایی که «در پیشگاه الهی چیزی مبعوض‌تر از خانه‌ای نیست که با طلاق ویران گردد»^۱ (حرعاملی، ۱۴۱۴؛ کلینی، ۱۳۹۳). حتی در آیات مربوط به طلاق نیز به این اصل مهم توجه شده است و با مواردی هم‌چون: «جواز رجوع در عده طلاق رجعی»^۲، «اولویت شوهر به رجوع دادن مطلقه رجعی به همسری»^۳، «لزوم سکونت زن در منزل شوهر در زمان عده»^۴ و «لزوم رعایت حقوق زن در زمان عده»^۵ زمینه‌ی بازگشت مرد و جلوگیری از فروپاشی کانون خانواده فراهم شده است (طبرسی، ۱۳۸۰).

حال آن‌که در پی رهایی در دست هواهای نفسانی و نسبیّت ارزش‌های والا، انسان به اصطلاح آزاد آن‌چنان خود را در ورطه‌ی نابودی هلاک کرده است که تنها پایگاه آرامش خود، یعنی خانواده را به قهقهه‌را برده و آن را با بحران‌هایی نظیر: بحران هویت (زیبایی‌نژاد، ۱۳۹۴)، زندگی مشترک بدون ازدواج (گیدنز، ۱۳۸۷)، دوستی‌های نامشروع و روابط جنسی آزاد (انصاریان، ۱۳۸۹)، هرزه‌نگاری (شلیت و لی‌دموس، ۱۳۹۱)، همجنس‌بازی (گاردنر، ۱۳۸۷)، تجاوز جنسی به کودکان و زنانی با محارم (گیدنز، ۱۳۸۷)، اُتانازی^۶ و سقط جنین (گاردنر، ۱۳۸۷) مواجه کرده است.

اکنون این پرسش به میان می‌آید که چگونه می‌توان خانواده را از پرتگاهی که در آن گرفتار آمده نجات داد؟ درک پاسخ این پرسش در گرو توجه به اصول حاکم بر خانواده که منشعب از نظام قانون‌گذاری الهی هستند، می‌باشد. در شریعت اسلام، قانون‌گذاری، که به صورت «إِن الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ»^۷ بیان شده حق مطلق پروردگار حکیم است (جوادی آملی، ۱۳۹۱). زیرا اوست که می‌تواند با در نظر گرفتن تمام ابعاد هویت انسانی و متناسب با هر کدام از سطوح زندگی و وجودی انسان، قانون‌گذاری نماید (میرخانی و همکاران، ۱۳۹۳).

۱. رسول اکرم (ص): «و ما من شیء أبغض إلى الله عزوجل من بیت یخرب فی الاسلام بالفرقه یعنی الطلاق».

۲. سوره بقره، آیه ۲۲۹.

۳. سوره بقره، آیه ۲۲۸.

۴. سوره طلاق، آیه ۱.

۵. سوره طلاق، آیه ۶.

۶. قتل دلسوزانه

۷. «تنها حکمفرمای عالم وجود خداست»: سوره یوسف، آیه ۴۰.

تبیین مسئله

هر چه از زندگی اجتماعی انسان می‌گذرد، جامعیت، پویایی و قوام قوانین الهی در استحکام کانون خانواده و برتری آن نسبت به قوانین ساخته‌ی بشر آشکارتر می‌گردد. در حالیکه در غرب اصولی مانند: اصل اشتراک، مادی‌گرایی و فردگرایی بر خانواده حکمرانی می‌کند؛ در مبانی اسلامی، خانواده بر محوریت اصولی چون کرامت انسان، عفو و گذشت، صلح و آشتی، که بیانگر حق‌محوری و واقع‌نگری در شریعت اسلام است، شکل می‌گیرد (میرخانی، ۱۳۸۰). اصولی که متأسفانه در عصر حاضر به عنوان کلی واحد، حتی در جامعه‌ی دینی نیز مورد غفلت قرار گرفته‌اند.

تاکنون پژوهش‌های متعددی با موضوع مرتبط با این تحقیق صورت گرفته است: سعیدیان جزئی (۱۳۹۳) در مطالعه‌اش بهترین ابزار تحقق رسالت خانواده و استحکام آن را اصول و گزاره‌های اخلاقی می‌داند. مهدوی کنی (۱۳۹۲) در پژوهشی برخی اصول حاکم بر روابط اعضای خانواده را برشمرده و تأکید کرده است که قوانین حاکم بر خانواده نباید در تعارض با این اصول باشند. نعمتی پیرعلی و همکارانش (۱۳۹۰) در پژوهش خود، مهمترین تکالیف زوجین از منظر اسلام در خانواده را مورد بررسی قرار داده‌اند. زارعی (۱۳۹۰) در مطالعه‌ی خود، به بررسی بعد اخلاقی حقوق و تکالیف اعضای خانواده بر اساس اسلام پرداخته است. میرخانی (۱۳۷۷) نیز در تحقیقی تأکید کرده است که به منظور درمان مشکلات حقوقی خانواده، می‌بایست علاوه بر قواعد حقوقی به مسائل روانی و مبانی اخلاقی نیز توجه داشته باشیم. زاهدی جواد حصاری (۱۳۹۶)، علیزاده (۱۳۹۶)، عباس اف (۱۳۹۶) و ظهوریان احمدی (۱۳۹۴) در پایان‌نامه‌های خود به ترتیب به مطالعه سبک زندگی اسلامی، عوامل اخلاقی مرتبط با طلاق، اصول اخلاقی حاکم بر خانواده و راهکارهای استحکام خانواده از دیدگاه اسلام پرداخته‌اند.

در پژوهش‌های اخیر، به نقش آموزه‌های دینی در قوام خانواده و کاهش طلاق اشاره شده و جایگاه برخی از اصول حاکم بر خانواده تحت عنوان اخلاقیات، در استحکام خانواده مورد بررسی قرار گرفته است. لذا در مطالعات صورت گرفته خلأ وجود یک نگاه جامع و سیستمی به نظام حقوقی خانواده، اصول حاکم بر آن و نقش این اصول در حل و پیشگیری از تعارضات خانوادگی احساس می‌شود. مطالعه حاضر، که پژوهشی بنیادی-تولیدیست، درصدد بررسی ظرفیت اصول حاکم بر خانواده در حل تعارضات خانوادگی می‌باشد. لذا با شناخت جایگاه اصول حاکم بر خانواده در سازماندهی نظام قانون‌گذاری توحیدی، به بررسی تأثیر این اصول بر حقوق و تکالیف زوجین و پیامدهای بی‌توجهی به آنها در روابط میان زوجین پرداخته شده است.

در پژوهش حاضر از روش توصیفی-تحلیلی بهره گرفته شده است. داده‌های تحقیق نیز به صورت اسنادی و کتابخانه‌ای گردآوری شده‌اند. جهت دستیابی به اهداف پژوهش، با مراجعه به آراء متخصصین و صاحب‌نظرانی هم‌چون: آیت‌الله جوادی آملی (جوادی آملی، ۱۳۹۱)، دکتر محمود حکمت‌نیا (حکمت‌نیا،

۱۳۹۶) و دکتر عزت‌السادات میرخانی (همدانیان و میرخانی، ۱۳۹۰) اصول حاکم بر خانواده استخراج شد.^۱ به منظور بررسی ابعاد مختلف این اصول، به صورت هدفمند (محمدپور، ۱۳۹۲: ۳۲)، به آیات و روایات مرتبط با موضوع اصول حاکم بر خانواده مراجعه شد و نیز نظرات مفسران و متخصصین حول این اصول مورد بررسی قرار گرفت و متون مرتبط با اهداف تحقیق گردآوری شد. داده‌های گردآوری شده مورد تحلیل قرار گرفتند و شاخص‌های بیانگر حقوق ناشی از قواعد حاکم بر خانواده (با تکیه بر حقوق زنان) و آثار نقض اصول حاکم بر خانواده و حقوق ناشی از آن‌ها، استخراج شد. سپس از نتایج پژوهش‌های پیشین به منظور شناسایی مسائل و آسیب‌های خانواده و علل مؤثر در بروز این آسیب‌ها استفاده شد. بدین منظور کلیدواژه‌های: علل افزایش طلاق، آسیب‌های خانواده، طلاق عاطفی، اختلافات و مشکلات خانوادگی، خیانت زناشویی، خشونت خانوادگی و همسرآزاری در پایگاه‌های نورمگز، مگ ایران، سیویلیکا، ایران داک و اسکوپوس جستجو شدند و ۲۴ مقاله و ۶ پایان‌نامه نگاشته شده از سال ۱۳۹۰ به بعد، که به مسائل خانوادگی و علل بروز آنها پرداخته بودند، مورد بررسی قرار گرفتند. در نهایت نیز نتایج حاصل از بررسی پژوهش‌های پیشین و شاخص‌های استخراج شده مورد مقایسه و تحلیل قرار گرفتند.

جایگاه پیش‌دانش‌ها در سازمان‌دهی نظام قانون‌گذاری توحیدی

مراد از نظام قانون‌گذاری توحیدی، نظام قانون‌گذاری است که محور آن توحید و مبتنی بر اراده الهیست. این نظام منطبق بر حقایق و قوانین عالم می‌باشد؛ یک ظاهری دارد و یک باطنی، که ظهور آن در ظاهر احکام تکلیفی و وضعی، احکام اولیه و ثانویه و احکام حکومتی قابل مشاهده است؛ اما در پس این اعتباریات یک سری حقایق، نهفته است (همدانیان و میرخانی، ۱۳۹۰). اینجاست که در قانون‌گذاری الهی محور اراده خداوند در قالب دانش‌ها و پیش‌دانش‌های اصول، قواعد، علل و مقاصد شکل می‌گیرد که گاه آن را تحت عنوان علل بیان می‌کند و گاهی به صورت حکمت پوشیده است. لذا برای دستیابی به حقایق و بواطن نظام قانون‌گذاری الهی ناگزیر باید به نحوه سازمان‌دهی و چینش اجزاء و متعلقات این نظام از جمله پیش‌دانش‌ها (که اصول حاکم بر خانواده نیز جزئی از آنهاست) توجه کنیم.

هرم ذیل، بیانگر سیستم قانون‌گذاری الهی و جایگاه پیش‌دانش‌ها در آن می‌باشد. در رأس هرم خداوند متعال که محور تمام هستی است قرار می‌گیرد. خداوند از تشریح احکام مصالح کلانی را تحت عنوان مقاصد شریعت^۲ اراده کرده است. به منظور تحقق این مصالح اصولی را بر نظام آفرینش حاکم کرده است.

^۱ صاحب‌نظران و متخصصین بر مبنای شیوه‌های تأویل، اصول را استخراج می‌کنند. برخی از این شیوه‌ها عبارتند از: رجوع به متون و گزاره‌های فقهی و حقوقی، تأکید قانون‌گذار بر اصل و تکرار آن، توجه به قضایای حقیقی برداشت شده از قضایای خارجی و تنقیح مناط و ملاک قانون. لازم به ذکر است که اصول و قواعد ذکر شده در هرم از باب تمثیل می‌باشد.

^۲ مقاصد شریعت، در بین فقهای امامیه به این صورت مطرح نبوده است. اگرچه نسل جدید حوزوی‌ها نسبت به مقاصد الشریعه شاطلی از جمله ادله نظری آن نقد وارد می‌کنند؛ اما فی‌الجمله با آن موافق هستند و آن را بومی کرده و خوانش امامی از آن می‌کنند.

بر خانواده نیز که جزئی از این نظام است اصول و قواعدی حاکم است که بر گستره‌ی احکام و قوانین جزئی خانوادگی سایه افکنده‌اند.

چنان‌که در هرم مشاهده می‌شود در این نظام مقاصد شریعت، اصول، قواعد و احکام منتج از آن‌ها، همگی به مبدأ واحد و مشترکی (یعنی الله) می‌رسند؛ و هرچه از رأس هرم به سمت قاعده آن حرکت می‌کنیم از کل و بواطن به جزء و ظواهر می‌رسیم. لذا در صورتی یک حکم جزئی می‌تواند مطابق با واقع و حکم شرعی تلقی شود، که مرحله به مرحله که در هرم قانون‌گذاری بالا می‌رود و به مبدأ قانون‌گذاری می‌رسد با هیچ یک از اصول و قواعد حاکم و دانش علل و مقاصد مغایرتی نداشته باشد.

اصول حاکم بر خانواده در گذر تاریخ

بحث از اصول حاکم بر خانواده منحصر به عصر حاضر نیست و ناشی از طبیعت و نظام تکوین است. همواره در طول تاریخ به صورت ضمنی و غیرضمنی چارچوب، اصول و قواعدی بر خانواده حاکم بوده است؛ و بشر دائماً در اندیشه‌ی این اصول و نحوه‌ی تحکیم بخشیدن به خانواده بوده است (محقق داماد، ۱۳۹۵).

بنابراین برخلاف تصور عده‌ای، تاریخ بی‌قاعده و قانون نیست، بلکه از حکمت و عللی سرچشمه می‌گیرد و مبتنی بر اصولی است. چنان‌که ابن خلدون در این باره می‌گوید: «تاریخ در ظاهر اخباری بیش نیست در مورد سرگذشت قرون نخستین، اما در باطن، اندیشه و تحقیق درباره حوادث و مبادی آن‌ها و جستجوی دقیق برای یافتن اصول و علل آنهاست. به همین سبب تاریخ از حکمت سرچشمه می‌گیرد» (ابن خلدون، ۱۳۸۸). لذا در اعصار و مکان‌های مختلف همواره حدود و قواعدی بر روابط بین زنان و مردان و روابط بین زوجین حکم فرما بوده است. مصادیقی هم چون ناپسند بودن تجرد و اهمیت تشکیل خانواده در ایران باستان (عنبرسوز، ۱۳۹۰)، عصر هخامنشیان و...، به منظور حفظ جامعه از بی‌عفتی، زنا و فساد (همان)، ممانعت از معاشرت‌های آزادانه پسران و دختران به منظور جلوگیری از درهم‌ریختگی جنسی در عصر اوستا (همان)، زندگی جنسی منزه از خطا در بین خانواده‌های یهود در بابل (جسیم، ۱۳۹۳)، ستایش نجابت و پاکی زنان در تاریخ روم (همان) و عصر اوستا (عنبرسوز، ۱۳۹۰)، وجود ابهامات و مثال‌های نقض فراوان در مورد زندگی اشتراکی، اشتراک جنسی و ازدواج با محارم (همان؛ جسیم، ۱۳۹۳) و وصلت با افرادی هم‌تراز و موقعیت مشابه از نظر طبقه‌ی اجتماعی یا حرفه‌ای (سگالن، ۱۳۷۵) گواهی بر این مدعاست.

اصول انسانی - عقلانی حاکم بر خانواده و مناسبات حقوقی ناشی از آن‌ها

بر نظام خانواده اصولی حاکم است؛ که عدم التزام عملی نسبت به این اصول، سبب بروز اختلاف و کشمکش در خانواده می‌گردد. در ادامه به اصول حاکم بر خانواده و حقوقی که هر یک از این اصول برای زوجین ثابت می‌کنند و آثار نقض این اصول اشاره می‌شود:

اصل خدامحوری («تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ»^۱: نه زن‌مدار و نه مردمدار)

اصل خدامحوری به اصل توحید برمی‌گردد. در نظام قانون‌گذاری الهی همه‌ی کثرات به وحدت می‌رسند و برخلاف قانون‌گذاری بشری، در قانون‌گذاری توحیدی هیچ‌گونه اختلاف و ناهمگونی مشاهده نمی‌شود: «وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا»^۲.

در فرهنگ غنی و اصیل اسلامی، آنچه محور همه‌ی قوانین و اوامر و نواهی است؛ حق‌مداری، حقیقت‌جویی و اصول‌گرایی است؛ لذا در این فرهنگ حاکمیت مطلقه در ابعاد مختلف زندگی و مالکیت حقیقی از آن خداست؛ و در عرصه زندگی ظاهری همه بهره‌وری‌ها، اعتباریست و هیچ‌کس اجازتی سلطه و اعمال قدرت ندارد، مگر در طول سلطنت و حاکمیت خداوند متعال. از این‌رو زندگی بر محور حق‌سالاری بنا شده، نه مردسالاری یا زن‌سالاری (میرخانی، ۱۳۸۰). از این‌روست که قرآن کریم دایره‌ی هستی و قوانین آن را «تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ» معرفی می‌کند.

^۱ سوره بقره، آیه ۱۸۷.

^۲ سوره نساء، آیه ۸۲.

بنابراین زوجینی که اساس زندگی آن‌ها بر محوریت توحید است، در شرایط اختلاف، با لجاجت کانون خانواده را متلاطم نمی‌کنند و مورد اختلاف خود را به دین عرضه می‌دارند و مطابق اوامر شارع عمل می‌کنند. مطابق این اصل زوجین حق دارند با محوریت حق تعالی، به کشمکش‌ها پایان دهند؛ حق دارند دین خود را انتخاب و آن را بشناسند و مطابق دستورات آن عمل کنند. لذا خودمحوری در خانواده و بازداشتن افراد از دستیابی به حقوق مذکور نقض آشکار این اصل به شمار می‌رود.

اصل تقدّم مصلحت جمعی بر منافع فردی

تقدم مصلحت جمعی بر منافع فردی یکی از اصول مهمی است که مستنبط از مبانی اسلامی است. آیات و روایات متعددی به ضرورت تقدم مصلحت جمعی بر منافع فردی دلالت دارند. از جمله در آیه ۱۹ سوره نساء خداوند می‌فرماید: «فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَ يَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا»^۱. طبق این آیه اگر زن و شوهری پس از پیوند ازدواج، به دلایلی همسر خود را مطابق با معیارهای خود نیافتند، اما به دلیل مصالح خانواده و حفظ این پیوند، کراهت و بی‌میلی باطنی خود را نسبت به همسر خود بروز ندادند، خداوند متعال آنها را از خیرات و برکات بهره‌مند می‌سازد.

عدم توجه به این اصل به معنای تقدیم منافع فردی است که منجر به خودبینی، خودمحوری و مفاهیم معادل اومانیستی است که منشأ فروپاشی خانواده در بسیاری از موارد است. حاکمیت این اصل قرآنی برای هر یک از زوجین، حق زندگی توأم با همدلی و سازش از سوی همسر، حق اولویت دادن به مصالح زندگی خانوادگی در برابر تمایلات فردی را ایجاد می‌کند. از این رو فردگرایی، اولویت دادن به لذات شخصی، اظهار کراهت و تصمیم عجولانه برای جدایی در تناقض با این اصل قرار دارند.

اصل سکونت و آرامش (مودّت و رحمت)

قرآن کریم هدف از ازدواج را سکون و آرامش معرفی می‌کند: «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَ جَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً»^۲؛ این آرامش، از اینجا ناشی می‌شود که، این دو جنس مکمل یکدیگر و مایه شکوفائی و نشاط و پرورش یکدیگر می‌باشند، به طوری که هر یک بدون دیگری ناقص است (مکارم شیرازی، ۱۳۷۶).

نکته‌ی مهم در آیه مذکور این است که، لازم نیست زن و شوهر تلاشی در جهت ایجاد مودت و رحمت در بین خود کنند؛ چراکه خداوند خود بین آنها محبت و رحمت قرار داده است (حکمت‌نیا، ۱۳۹۶؛ انصاریان، ۱۳۸۹). بنابراین، اگر زندگی خانوادگی به حکم عقل ضرورت داشته باشد، برانگیختن عواطف و محبت اعضای خانواده مهم‌ترین عامل حفظ استحکام و پایداری آن است (مصباح یزدی، ۱۳۹۰). امام

^۱ سوره نساء، آیه ۱۹.

^۲ سوره روم، آیه ۲۱.

صادق (ع) نیز با عنایت به آثار و برکات محبت بین زوجین می فرماید: «گمان ندارم مردی در ایمان خیری بیفزاید جز اینکه دوستی و محبتش با همسران بیشتر شود»^۱ (شیخ صدوق، ۱۴۱۴).

البته پرواضح است که اصل سکونت و آرامش اقتضائاتی دارد؛ از جمله عفو و صفح. خداوند متعال عفوکنندگان را به ملکه‌ی تقوا نزدیکتر می داند: «وَأَنْ تَغُفُّوا أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ ۚ»^۲، و در آیه «إِنَّ اللَّهَ بِأَمْرٍ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ ۚ»^۳ نیز، مقام احسان که عفو از مصادیق آن است، برتر از مقام عدل شمرده شده است. لذا عدالتی که در اجتماع مقصد است در خانواده مبدأ است و احسان در مرتبه بالاتری از عدل در خانواده نمود پیدا می کند.

بنابراین در صورتی که زن و شوهر نسبت به یکدیگر مرتکب خطا و اشتباه شوند، بر زن و مرد لازم شرعی و اخلاقی است که از خطای یکدیگر درگذرند و با کبر و خودپسندی و سخت گیری، کانون خانواده را متشنج نکنند (انصاریان، ۱۳۸۹).

صفح مرتبه‌ی بالاتری از عفو و به معنای «روی گرداندن و صرف نظر کردن» می باشد (مکارم شیرازی، ۱۳۷۶). زیرا در عفو سرزنش و شماتت زبانی نفی نشده است، اما در صفح علاوه بر اینکه خطای خطاکار بخشیده می شود، خطای وی فراموش می شود و هیچ گونه مذمت و سرزنش زبانی نسبت به او صورت نمی گیرد. یکی از مصادیق صفح، تغافل است. این نهایت بزرگواریست که زن و مرد اشتباهات و خطاهای یکدیگر را ببینند اما در کمال جوانمردی خود را به فراموشی بزنند، و این حالت را در تمام پیش آمدهای آینده حفظ کنند (انصاریان، ۱۳۸۹).

از این رو بر مبنای این اصل هر یک از زوجین حق دارد که همسرش با محبت، احسان، عفو، صفح و تغافل با وی برخورد کند و با گذشت از خطاهای او زندگی توأم با عشق و محبت را تجربه کند. لذا بی محبتی، عدم گذشت، تحقیر و سوء استفاده از خطاهای پیشین نقض این اصل محسوب می شود.

اصل عدم ضیق و ضرر

در دین مبین اسلام شیوه‌ی قانون گذاری به گونه ایست که از یک طرف بر ترویج روش های پسندیده و انسانی، معاشرت نیکو و فضائل اخلاقی تأکید می کند، و از طرف دیگر در قالب نهی و نفی، دست مرد را از اعمال هر گونه ستم و بی عدالتی و وارد کردن ضرر و ضیق و سخت می بندد. قرآن کریم در این باره می فرماید:

- «وَلَا تُمَسِّكُوهُنَّ ضِرَارًا لِّتَعْتَدُوا ۗ»؛ لذا مرد را از نگه داشتن زن به منظور آزار و زیان رساندن به او منع کرده است.

^۱ «ما أظن رجلاً يزاد في الإيمان خيراً إلا ازداد حباً للنساء».

^۲ سوره بقره، آیه ۲۳۷.

^۳ سوره نحل، آیه ۹۰.

^۴ ضیق به معنای سختی و تنگنا و ضرر به معنای خلاف سود و نفع می باشد.

^۵ سوره بقره، آیه ۲۳۱.

- «وَلَا تَضَارُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ»^۱؛ از این رو مرد نباید در مورد نفقه و مسکن به مطلقه‌ی رجعیه سخت بگیرد.
 - «لَا تَضَارَّ وَالِدَةُ بِوَلَدِهَا وَلَا مَوْلُودٌ لَهُ بِوَالِدِهِ»^۲؛ طبق این آیه نیز مادر نباید در مورد حضانت، شیردهی و خوراک و پوشاک در دوران شیردهی دچار ضرر و زیان گردد.
- بدین ترتیب مطابق این اصل قرآنی، هیچ یک از زن و شوهر نباید به واسطه‌ی زندگی خانوادگی دچار مشقت، ضیق و ضرر شوند. حقوق ناشی از این اصل دارای مصادیق بی شماری است و هر گونه اقدامی که سبب ورود مشقت و ضرر به هر یک از زوجین شود ناقض این اصل می‌باشد.

اصل معاشرت به معروف

زن در دوره جاهلیت از حداقل جایگاه برخوردار بود و غالباً شبیه یک شیء بود که موضوع رفتار قرار می‌گرفت نه طرف رفتار. اسلام این نگرش را تغییر داد و زن را از موضوع رفتار به طرف رفتار تبدیل کرد، طرفی که دارای کرامت و منزلت متعالی است (حکمت‌نیا، ۱۳۹۶). لزوم توجه مرد به رفتار توأم با کرامت و شوون انسانی زن در چندین آیه از قرآن مجید مورد توجه قرار گرفته است:

- «... وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَىٰ أَنْ تَكْرَهُنَّ شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا»^۳؛ قرآن کریم با جمله «وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ»، مردان را به معاشرت نیکو و رفتار انسانی مطلوب با زنان امر می‌کند و به منظور استحکام خانواده توصیه می‌کند تا آنجا که امکان دارد، رفتار نیک را در زندگی مشترک ترک نکنند. زیرا ممکن است همسران نسبت به یکدیگر دچار سوءظن و حب و بغض‌های بی مورد شوند، که در این شرایط غالباً قضاوت‌های نادرستی می‌کنند و خوبی در نظرشان بدی و بدی‌ها به صورت خوبی جلوه می‌کند؛ اما به تدریج و با مرور زمان و مدارا و حسن رفتار، حقایق بر آن‌ها آشکار می‌گردد (حکمت‌نیا، ۱۳۹۶).
- «وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ»^۴؛ در این آیه اصل معروف اساس روابط متقابل زن و مرد در استقرار حق و تکلیف، قرار گرفته است.
- «وَأْتَمِرُوا بَيْنَكُمْ بِمَعْرُوفٍ»^۵؛ در این آیه نیز به برخورد معقول و منطقی و صمیمی زن و شوهر با یکدیگر توصیه شده است.
- «وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَلْيُغْنِ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ سَرِّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ...»^۶؛ این آیه اشاره به این دارد که یا با رفتار نیکو زندگی خانوادگی را بر پایه معروف ادامه دهید و یا به طرز شایسته و به دور از هر گونه آزار و انتقام جویی از یکدیگر جدا شوید.

^۱ سوره طلاق، آیه ۶

^۲ سوره بقره، آیه ۲۳۳.

^۳ سوره نساء، آیه ۱۹.

^۴ سوره بقره، آیه ۲۲۸.

^۵ سوره طلاق، آیه ۶

^۶ سوره بقره، آیه ۲۳۱.

- «وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ»؛ در این آیه به معاشرت مطابق با معروف در دوران شیردهی، حتی پس از انحلال خانواده تأکید شده است. روایات بسیاری نیز با مضمون تأکید بر حسن معاشرت بین زوجین وارد شده است: امیرالمؤمنین (ع) می‌فرماید: «جهاد زن نیکو شوهرداری کردن است» (کلینی، ۱۳۹۳؛ شیخ صدوق، ۱۳۸۷). امام صادق (ع) نیز می‌فرماید: «خداوند رحمت کند بنده‌ای را که به نیکی با زوجه‌اش رفتار کند» (شیخ صدوق، ۱۳۸۷). این اصل حق زندگی به طرز شایسته و مطابق با معروف را ثابت می‌کند. در صورتی بروز بداخلاقی، فحاشی، تمسخر، تحقیر و هر گونه خشونت این اصل مورد بی‌توجهی قرار گرفته است.

اصل صلح و آستی

در برخی موارد، شرایطی در خانواده ایجاد می‌شود که یکی از همسران (لااقل از نظر همسرش) غیر-منطقی رفتار می‌کند و به حکم عقل عمل نمی‌کند. از دید همسرش او شخصی لجوج و سرسخت است که می‌خواهد نظر خود را حاکم کند. در چنین وضعیتی که بنیاد خانواده در معرض از هم گسیختگی قرار می‌گیرد، اسلام دستور می‌دهد تا جایی که امکان دارد کیان خانواده و وحدت آن حفظ شود، حتی اگر لازم باشد یک طرف از حق خود بگذرد و بیش از حد انعطاف داشته باشد (مصباح یزدی، ۱۳۹۰):

«وَإِنْ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُورًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ وَأُحْضِرَتِ الْأَنْفُسُ الشُّحَّ ... ۲».

خداوند متعال در این آیه، پس از سفارش به صلح و سازش در هنگام بروز اختلاف و ظهور نشوز از سوی مرد می‌فرماید: «وَأُحْضِرَتِ الْأَنْفُسُ الشُّحَّ»؛ یعنی زن و شوهر باید بدانند که آنچه مانع صلح و سازش و ریشه بسیاری از اختلافات است، حبّ ذات، بخل ورزیدن و اندیشیدن به خود است، که این مسئله با مصالح خانواده سازگاری ندارد (میرخانی، ۱۳۸۰). از این رو هر یک از زوجین حق دارد زندگی توأم با صلح، سازش، انعطاف و حتی گذشت از برخی حقوق از سوی همسرش، را تجربه کند.

اصل مشاور و تراضی

در خانواده وظایف مشخصی بر عهده پدر و مادر قرار داده شده است؛ اما اداره‌ی خانواده می‌تواند همراه با مشورت صورت گیرد؛ زیرا اداره‌ی خانواده به صورت جمعی و مشترک امکان‌پذیر نیست؛ اما تعیین مسئولیت اداره در مرحله اختیار داشتن و مشاوره در مرحله انجام دادن مطلوب است (حکمت‌نیا، ۱۳۹۶). در واقع ممکن است زن و شوهر دارای اندیشه‌ها و خواسته‌های متفاوت و ناهمگونی باشند، اما در بسیاری از موارد، همسران می‌توانند با هم‌فکری و مشورت با یکدیگر تعارضات را کاهش دهند و در سایه‌ی یک همدلی

^۱ سوره بقره، آیه ۲۳۳.

^۲ سوره نساء، آیه ۱۲۸.

خیرخواهانه اختلافات خانوادگی را حل کنند (مصباح یزدی، ۱۳۹۰)؛ زیرا همان طور که حضرت رسول (ص) بیان داشته‌اند: «... کسی که در کارها با مردم مشورت می‌کند پشیمان نمی‌شود» (مجلسی، ۱۳۸۹). بنابراین این اصل حق مورد مشورت قرار گرفتن در امورات مختلف زندگی خانوادگی و محترم شمردن نظرات را برای زوجین ایجاد می‌کند؛ که دیکتاتوری و خودرأی بودن و بی توجهی به نظرات و عقاید همسر از مصادیق نقض این اصل به شمار می‌رود.

طرح کلی اصول حاکم بر خانواده، حقوق ناشی از آن و آثار نقض اصول

به منظور درک بهتر اصول حاکم بر خانواده و آثار حقوقی ناشی از آن، طرحی کلی از اصول حاکم بر خانواده، حقوق ناشی از آن و آثار نقض اصول و حقوق ناشی از آن به شرح جدول ۱ ارائه شده است:

جدول ۱. اصول حاکم بر خانواده، حقوق ناشی از آن و آثار نقض اصول و حقوق ناشی از آن

اصول حاکم بر خانواده	حقوق ناشی از اصول حاکم	آثار نقض اصول حاکم بر خانواده و حقوق ناشی از آن
۱) اصل خدمت‌محوری	- حق دین‌داری - حق آزادی در انتخاب دین - حق اطلاع یافتن از دین و معارف دینی - حق ادای فرائض دینی و عبادی	- خودمحوری (زن‌مدار یا مردمدار) - بی‌احترامی و توهین کردن به مقدسات دینی همسر - بازداشتن همسر از کسب اطلاع از دین و معارف دینی - بازداشتن همسر از ادای فرائض دینی
۲) اصل تقدم مصلحت جمعی بر منافع فردی	- حق مدارا و سازش از سوی همسر در زندگی - حق هم‌دلی همسر در شرایط اختلاف و کشمکش - حق عدم فروپاشی کانون خانواده در اثر تصمیم عجولانه - حق ترجیح مصالح خانواده به تمایلات شخصی	- تصمیم عجولانه برای جدایی - اظهار کراهت نسبت به همسر - فردگرایی - اولویت دادن به لذات و خواسته‌های شخصی - لجباجت و سرسختی
۳) اصل سکونت و آرامش	- حق ابراز علاقه از سوی همسر - حق زندگی توأم با عشق و محبت - حق زندگی در آرامش - حق تعامل توأم با محبت - حق گذشت از خطاها از سوی همسر - حق فراموش کردن خطاها از سوی همسر - حق سوءاستفاده نکردن از خطاهای همسر و تحقیر نکردن وی در شرایط بعدی زندگی	- عدم ابراز محبت از سوی همسر - اظهار بی‌علاقگی نسبت زندگی مشترک - تحقیر و سرکوفت زدن همسر به دلیل خطاهای گذشته - سوءاستفاده از خطاهای گذشته همسر برای درخواست‌های نامتعارف از وی - عدم گذشت از اشتباهات همسر
۴) اصل عدم ضیق و ضرر	- حق زندگی در شرایط متعارف و غیرضرری (دارای مصادیق متعدد)	- ممانعت از حضور همسر در اجتماع - مواجهه غیرمتعارف و یا منتهی به ضرر زن - خساست مرد یا استنکاف از پرداخت نفقه - ممانعت از ملاقات همسر با خانواده، دوستان و آشنایان

اصول حاکم بر خانواده	حقوق ناشی از اصول حاکم	آثار نقض اصول حاکم بر خانواده و حقوق ناشی از آن
		- ممانعت بی‌اساس مرد از ادامه تحصیل و اشتغال زن
۵) اصل معاشرت به معروف	- حق برخورداری از رفتار توأم با نیکی و حسن خلق از سوی همسر - حق برخورداری از نفقه‌ی شایسته - حق برخورداری زن از تداوم زندگی خانوادگی در صورت امساک از معروف از سوی همسر	- بداخلاقی - فحاشی - خشونت (جسمی، روحی، جنسی و ...) علیه همسر، مانند ضرب و شتم - تحقیر و تمسخر
۶) اصل صلح و آشتی	- حق منعطف بودن همسر در مواقع اختلاف نظر در خانواده - حق ایجاد صلح در خانواده از سوی همسر - حق گذشتن همسر از برخی از حقوق خود به منظور ایجاد سازش در خانواده	- حب ذات - بخل ورزیدن - اندیشیدن به خود
۷) اصل مشاور و تراضی	- حق محترم شمردن نظرات و عقاید او از سوی همسر - حق مورد مشورت قرار گرفتن در امورات مختلف زندگی (مسائل مربوط به فرزندان، آینده مالی خانواده، مسافرت، دیدارها و...)	- بی‌احترامی به نظرات و عقاید همسر - خودرأی بودن - مشورت نکردن با همسر در امورات مختلف زندگی

عوامل تأثیرگذار در بروز تعارضات خانوادگی

در دنیای مدرن نهاد مقدس خانواده همواره در معرض تهدیدها و عوامل آسیب‌زای فراوانی قرار دارد، که هر کدام به نحوی می‌توانند ستون‌های این نهاد را مورد تهاجم قرار دهند و سبب بروز آشفتگی، رهایی عاطفی و در نهایت فروپاشی شوند.

در پی بررسی نتایج پژوهش‌های پیشین در زمینه آسیب‌شناسی مسائل و مشکلات خانواده، به دو دسته داده دست یافتیم: دسته اول، چالش‌ها و مسائل پیش‌روی خانواده و دسته دوم، علل بروز این آسیب‌ها و چالش‌ها. با توجه به داده‌های گردآوری شده، افزایش آمار طلاق (مسعودی‌نیا، ۱۳۹۴)؛ (اولاد، ۱۳۹۶)، افزایش سن ازدواج، کاهش نرخ باروری (ترابی و شیدانی، ۱۳۹۸)، کاهش ازدواج (بالاخانی و ملکی، ۱۳۹۶)، بدسرپرستی (افراسیابی و دهقانی دارامرود، ۱۳۹۶)، خشونت خانگی (صیفت، ۲۰۲۰)؛ (توسلی و همکاران، ۱۳۹۸)؛ (شعاع‌کاظمی، ۱۳۹۶)، اعتیاد به مواد مخدر (افراسیابی و دهقانی دارامرود، ۱۳۹۶)؛ (اخوی‌ثمرین، ۱۳۹۶)؛ (حسینی و همکاران، ۱۳۹۴)، اعتیاد به مصرف مشروبات الکلی (واعظی، ۱۳۹۴)؛ (صالحی، ۱۳۹۶)، خیانت زناشویی (بوالهروی و همکاران، ۱۳۹۱)؛ (قاسمی و ساروخانی، ۱۳۹۲)؛ (اجتهادی و واحدی، ۱۳۹۵)؛ (سرمدی، ۱۳۹۷)، همسرآزاری (طالب‌پور، ۱۳۹۶) و طلاق عاطفی (رضایی، ۱۳۹۶)؛ (خجسته‌نام، ۱۳۹۷)؛ (فیروزجاییان، ۱۳۹۵)؛ (صبغی و همکاران، ۱۳۹۵)؛ (رشید و همکاران، ۱۳۹۸) از جمله مسائلی هستند که خانواده را با بحران جدی مواجه کرده‌اند.

با مقایسه تک تک علل مؤثر در بروز مشکلات خانوادگی مذکور و آثار نقض حقوق ناشی از اصول حاکم بر خانواده، دریافته‌ایم بخش اعظم این علل با آثار نقض اصول دارای فضای معنایی مشترک هستند و در حقیقت با حقوق ناشی از اصول در تناقض و تعارض هستند. لذا علل بروز مشکلات خانوادگی با اصولی که این حقوق از آنها منتج شده‌اند نیز در تعارض هستند. از این رو علل مؤثر در بروز مشکلات خانوادگی با توجه به فضای معنایی آنها و نیز تعارض آنها با هر یک از اصول حاکم بر خانواده به شرح جدول (۲) دسته‌بندی شدند:

جدول ۲. علل مؤثر در بروز مشکلات خانوادگی و تعارض با هر یک از اصول حاکم بر خانواده

عوامل تأثیرگذار در بروز تعارضات خانوادگی	تعارض با اصول
قدرت‌طلبی و سلطه‌گری در خانواده	اصل خدامحوری
عدم وجود روابط عاطفی بین زوجین، ازدواج اجباری و بدون عشق و علاقه، عدم اختصاص زمان کافی برای ابراز علاقه و محبت به خانواده، عدم ابراز صحیح علاقه، عدم اظهار علاقه و محبت، عدم تأمین نیازهای روانی، بدرفتاری، تنفر و بی‌علاقگی، عدم انعطاف‌پذیری در زندگی، لج و لجبازی، مشکلات عاطفی حل نشده، عدم همدلی مشترک، افزایش توقعات، عدم سازگاری زناشویی	اصل سکونت و آرامش
ازدواج بر اساس مصلحت فردی و ارزش‌های فردی، فردگرایی و فردی شدن خانواده، ارجحیت خواسته‌های فردی بر خواسته‌های جمعی، روابط جنسی و دوستی قبل از ازدواج، عدم سازگاری در روابط جنسی، عدم تفاهم و سازش، عدم احساس مسئولیت، سوءظن و بدبینی، حاکم شدن ارزش‌های فردی	اصل تقدم مصلحت جمعی بر منافع فردی
خساست شدید، اختلالات و انحرافات در روابط جنسی، تهمت و افترا، عدم پرداخت نفقه، ضرب و شتم، اعتیاد مرد به مواد مخدر و مشروبات الکلی	اصل عدم ضیق و ضرر
دروغ‌گویی و عدم صداقت، بدگمانی، عدم اختصاص زمان کافی برای ابراز علاقه و محبت به خانواده، لج و لجبازی، عدم احترام و درک متقابل، عدم صداقت و اعتماد، عدم ابراز صحیح علاقه، عدم بیان شفاف خواسته‌ها و احساسات منفی، روابط جنسی و دوستی خارج از خانواده، عدم اظهار علاقه و محبت، مورد احترام قرار نگرفتن، عدم سازگاری در روابط جنسی، افزایش توقعات، عدم وفاداری همسر، عدم سازگاری زناشویی، بداخلاقی، عدم تأمین نیازهای جنسی، تهمت و افترا، عدم پرداخت نفقه، بدرفتاری، ضرب و شتم، سوءظن و بدبینی، بی‌توجهی به همسر، تنفر و بی‌علاقگی	اصل معاشرت به معروف
عدم هم‌فکری مشترک، عدم همدلی مشترک، بی‌توجهی به همسر	اصل مشورت
عدم انعطاف‌پذیری در زندگی، لج و لجبازی، عدم همدلی مشترک، افزایش توقعات، عدم سازگاری زناشویی، عدم تفاهم و سازش، بدرفتاری	اصل صلح و آشتی

نتیجه‌گیری

در هر نظام جامع و پاسخگو باید اصول، ارکان، قواعد و ضوابطی حاکم باشد که متدولوژی جزئیات بر پایه‌ی این اصول و ارکان شکل گیرد و یکی از رسالت‌های ما توسعه‌ی اصول و انطباق فروع بر اصول به تناسب مسائل مستحدثه می‌باشد^۱ (جوادی آملی، ۱۳۹۱). از این رو بر نظام حقوقی خانواده نیز که جزئی از نظام قانون‌گذاری الهیست، اصولی هم‌چون: خدامحوری، تقدم مصلحت جمعی بر منافع فردی، سکونت و

^۱ امام صادق (ع): «إِنَّمَا عَلَيْنَا أَنْ نُلْقِيَ إِلَيْكُمُ الْأُصُولَ وَ عَلَيْكُم أَنْ تَفْرَعُوا».

آرامش و ... حاکم است. این اصول، حقوقی برای هر یک از زوجین ایجاد می‌کنند و در مقابل مسئولیتی بر عهده طرف دیگر قرار می‌دهند؛ که بی‌توجهی نسبت به این مسئولیت‌ها، اصول را نقض خواهد کرد.

به منظور بررسی ظرفیت اصول در حل تعارضات خانوادگی، پژوهش‌های پیشین مورد مطالعه قرار گرفتند. با توجه به نتایج تحقیقات بررسی شده در زمینه آسیب‌شناسی مسائل خانواده، افزایش آمار طلاق، افزایش سن ازدواج، کاهش نرخ باروری، کاهش ازدواج، خیانت زناشویی، خشونت، طلاق عاطفی و ... از جمله مسائلی هستند که خانواده را با بحران جدی مواجه کرده‌اند. طبق نتایج حاصل از مطالعات پیشین از جمله علل مؤثر در بروز این آسیب‌ها عبارتند از: ارجحیت خواسته‌های فردی بر خواسته‌های جمعی، لج و لجاجتی، مشکلات عاطفی حل نشده، عدم هم‌فکری مشترک، عدم احترام و درک متقابل، عدم صداقت و اعتماد، عدم ابراز صحیح علاقه و ...؛ با مقایسه‌ی علل مؤثر در بروز اختلافات و آسیب‌های خانواده با حقوق ناشی از اصول حاکم بر خانواده و مصادیق نقض این اصول، تعارض و تناقض فضای مفهومی علل بروز مشکلات با حقوق ناشی از اصول آشکار گردید. بنابراین علل بروز تعارضات خانوادگی، اصول حاکم بر خانواده را نقض می‌کنند؛ نتیجتاً می‌توان گفت نقض اصول حاکم بر خانواده است که سبب بروز مشکلات و مسائل خانوادگی گردیده است.

در حقیقت هر یک از این اصول ناظر به بخشی از زندگی خانوادگیست و روابط بین افراد را اصلاح و تنظیم می‌کند و در خانواده افرادی با منش انسانی تربیت می‌کند. در هر جامعه‌ای که این اصول در خانواده کمرنگ شود و مورد غفلت قرار بگیرد، تعارضات و آسیب‌های خانوادگی ظهور و بروز می‌یابند و برعکس پابندی نسبت به اصول حاکم بر خانواده و حقوق ناشی از آن بسیاری از تعارضات را از بین می‌برد و زمینه‌ی گفتگو و مفاهمه را فراهم می‌کند.

لذا از آن جا که استحکام خانواده در گرو توجه و عمل به اصول حاکم بر خانواده است، پیشنهاد می‌شود اصول حاکم بر خانواده به عنوان فضای گفتمانی قاعده‌ساز مورد عنایت مسئولین امر قرار گیرد و قانون‌گذار با در نظر گرفتن فضای گفتمانی این اصول به قانون‌گذاری بپردازد. همچنین افزایش سطح آگاهی و شناخت زوجین نسبت به اصول حاکم بر خانواده و حقوق ناشی از آن می‌تواند در تحقق عملی این اصول نقش مؤثری داشته باشد. بنابراین پیشنهاد می‌شود در قالب کارگاه‌هایی پیش از ازدواج و قبل از شروع زندگی مشترک سطح آگاهی زوجین نسبت به این اصول حقوق ناشی از آن افزایش یابد؛ تا بدین طریق زمینه برای جاری شدن آن‌ها در طول زندگی مشترک فراهم گردد. همچنین استفاده از ظرفیت رسانه‌های ارتباطی نیز می‌تواند در بالا بردن شناخت افراد مؤثر واقع شود.

ملاحظات اخلاقی

رعایت اخلاق پژوهش: این مطالعه تحت موازین اخلاقی تحقیقات انسانی انجام شده است.

حمایت مالی: مطالعه حاضر توسط سازمان یا فردی حمایت مالی نشده است.

سهام نویسندگان: در این مقاله نویسنده مسئول نیره احمدی بوده و مسئول تحقیق و نگارش مقاله بوده است، نویسنده دوم، الهام شریعتی و نویسنده سوم، عزت السادات میرخانی مسئولیت ویرایش علمی مقاله را بر عهده داشتند.

تضاد منافع: این پژوهش به طور مستقیم یا غیرمستقیم با منافع شخص یا سازمانی تعارض ندارد.

تشکر و قدردانی:

از همه‌ی عزیزانی که در نگارش مقاله حاضر یاری رساندند، قدردانی می‌شود.

منابع فارسی

قرآن کریم.

ابن خلدون، عبدالرحمان بن محمد. (۱۳۸۸). مقدمه‌ی ابن خلدون، جلد ۱، ترجمه محمد پروین گنلبادی، تهران، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.

اجتهادی، مصطفی و واحدی، گلناز. (۱۳۹۵). بررسی جامعه‌شناختی پتانسیل خیانت در روابط زناشویی و عوامل موثر بر آن، مجله جامعه‌شناسی ایران. ۱۷ (۴): ۱۰۵-۱۳۸. DOR: 20.1001.1.17351901.1395.17.4.5.2

[لینک]

اخوی ثمرین، زهرا. (۱۳۹۶). بررسی عوامل زمینه ساز طلاق در بافت اجتماعی فرهنگی شهر تهران، رساله دکتری، دانشگاه خوارزمی.

افراسیابی، حسین و دهقانی دارامرود، رقیه. (۱۳۹۶). بازنمایی خانواده نابسامان از نگاه زنان درگیر طلاق در شهر یزد، جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی. ۴ (۱۰): ۲۱۱-۲۳۰. DOI: <https://dx.doi.org/10.22080/ssi.2018.1742.230>

[لینک]

انصاریان، حسین (۱۳۸۹). نظام خانواده در اسلام، قم، انتشارات ام اییها. اولاد، اصغر. (۱۳۹۶). فراتحلیل پژوهش‌های انجام شده مرتبط با عوامل موثر بر طلاق، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت.

بالاخانی، قادر و ملکی، امیر. (۱۳۹۶). بررسی ظهور فردگرایی در عرصه‌ی خانواده (مطالعه موردی شروندان تهرانی). مطالعات راهبردی زنان. ۲۰ (۷۷): ۷-۳۴. DOI: <https://dx.doi.org/10.22095/jwss.2017.59703> [لینک]

بوالهیری، جعفر. رمضان زاده، فاطمه. عابدی نیا، نسرین. نقی زاده، محمد مهدی. پهلوانی، هاجر و صابری، سید مهدی. (۱۳۹۱). بررسی برخی علل منجر به تقاضای طلاق در زوجین متقاضی طلاق در دادگاه‌های تهران.

مجله اپیدمیولوژی ایران. ۸ (۱): ۹۳-۸۳. URL: <http://irje.tums.ac.ir/article-1-23-fa.html>

[لینک]

ترابی، فاطمه و شیدانی، رضا. (۱۳۹۸). بررسی عوامل موثر بر گرایش زنان ۱۵-۴۹ ساله ساکن شهر تهران به فرزندآوری کمتر. مطالعات زن و خانواده. ۷ (۲): ۳۱-۶۳. DOI:

[10.22051/jwfs.2017.15078.1437](https://doi.org/10.22051/jwfs.2017.15078.1437) [لینک]

توسلی، افسانه. احمدی، نیره و احمدی، فهیمه. (۱۳۹۸). عوامل مرتبط با خشونت خانگی علیه زنان باردار مراجعه‌کننده به بیمارستان‌ها و مراکز واکسیناسیون شهر تهران. مجله پرستاری و مامایی. ۱۷ (۵): ۳۷۹-۳۹۱.

URL: <http://unmf.umsu.ac.ir/article-1-3751-fa.html> [لینک]

جسیم، اسماعیل. (۱۳۹۳). زن و خانواده در مسیر تاریخ، تهران، نشر علمی.

جوادی آملی، عبدالله. (۱۳۹۱). مفاتیح الحیاة، قم، نشر اسراء.

حسینی، فاطمه. رضایور، محمد و عصمت ساعتلو، مرضیه. (۱۳۹۴). بررسی عوامل موثر بر افزایش میزان طلاق (مورد مطالعه: زوج‌های متارکه کرده شهرستان سرپل ذهاب استان کرمانشاه). فصلنامه مددکاری اجتماعی. ۴

URL: <http://socialworkmag.ir/article-1-50-fa.html>. ۴۱-۳۳-۲۰: (۲) [لینک]

حر عاملی، محمد بن حسن. (۱۴۱۴ ه.ق). تفصیل وسائل الشیعه إلى تحصیل مسائل الشریعه، جلد ۲۲، قم، مؤسسه آل البيت عليهم السلام لإحياء التراث.

حکمت نیا، محمود. (۱۳۹۶). حقوق زن و خانواده، تهران، سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

حکمت نیا، محمود و همکاران. (۱۳۸۶). فلسفه حقوق خانواده، جلد ۱، تهران، شورای فرهنگی اجتماعی زنان.

خجسته نام، طاهره. (۱۳۹۷). بررسی عوامل موثر بر طلاق عاطفی در بین زنان متأهل در شهرستان شیروان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد.

رشید، خسرو. حسنونند، فضل‌الله. نبی‌زاده، صفدر و رشتی، عابده. (۱۳۹۸). بررسی عوامل برون‌فردی موثر بر طلاق عاطفی در میان زنان، مطالعات زن و خانواده. ۷ (۱): ۱۱۷-۱۳۷. DOI: 10.22051/jwfs.2019.16402.1507

[لینک]

رضایی، علی محمد. میرزاده کوهشاهی، فرشته و یعقوبی ترکی، الهام. (۱۳۹۶). تعاملات عاطفی زوجین و نقش آن در طلاق عاطفی و اقدام به طلاق؛ یک پژوهش کیفی. فصلنامه خانواده پژوهی. ۱۳ (۵۲): ۵۸۵-۶۰۴.

[لینک]

زارعی، محمدمهدی. (۱۳۹۰). درآمدی بر جایگاه اخلاق در ازدواج و حقوق خانواده. فقه و اصول. ۴۳ (۲): ۶۹-

DOI: 10.22067/fiqh.v0i0.3363.۹۶ [لینک]

زاهدی جواد حصاری، مینا. (۱۳۹۶). راهکارهای مقابله با طلاق از منظر فقه امامیه و حقوق ایران با توجه به سبک زندگی اسلامی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده اصول الدین قم.

زیبایی نژاد، محمدرضا. (۱۳۹۴). هویت و نقش‌های جنسیتی، تهران، ریاست جمهوری مرکز امور زنان و خانواده.

سرمدی، یاسمن. (۱۳۹۷). تعیین میزان و شدت آسیب‌های ناشی از خیانت زناشویی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه خاتم.

سگالن، مارتین. (۱۳۷۵). جامعه‌شناسی تاریخی خانواده، ترجمه حمید الیاسی، تهران، نشر مرکز.

سعیدیان جزئی، مریم. (۱۳۹۳). اصول و ارزشهای اخلاقی در نهاد خانواده بر اساس آموزه‌های حیاتی و سیره اهل بیت. پژوهشنامه حکمت اهل بیت (ع). ۲ (۱): ۶۱-۸۰. [لینک]

شعاع کاظمی، مهرانگیز. (۱۳۹۶). خشونت خانوادگی، دزدگی زناشویی و احساس ارزشمندی در زنان عادی و مراجعه‌کننده دادگاه خانواده شهر تهران، مطالعات زن و خانواده. ۵ (۱): ۳۵-۵۲. DOI: 10.22051/JWFS.2017.5331

[لینک]

- شلیت، وندی و لی دموس، نانسی. (۱۳۹۱). دختران به عفاف روی می‌آورند، ترجمه سمانه مدنی و پریسا پورعلمداری، قم، دفتر نشر معارف.
- شیخ صدوق، ابوجعفر محمد بن علی بن بابویه قم. (۱۳۸۷). ترجمه و متن کتاب من لایحضره الفقیه، جلد ۵، ترجمه علی اکبر غفاری، تهران، دارالکتاب الاسلامیه.
- شیخ صدوق، ابوجعفر محمد بن علی بن بابویه قم. (۱۴۱۴). من لایحضره الفقیه، جلد ۳، دارالتعارف للمطبوعات. صالحی، مطهره. (۱۳۹۶). بررسی عوامل اجتماعی موثر بر گرایش به طلاق در بین متأهلین شهر کرمان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید باهنر کرمان.
- صباغی، فاطمه. صالحی، کیوان و مقدم‌زاده، علی. (۱۳۹۵). ادراک و تجربه زیسته زوج‌ها از علل بروز جدایی عاطفی: مطالعه‌ای به روش پدیدار شناسی، پژوهش‌های مشاور. ۱۶ (۶۲): ۴-۳۱.
- URL: <http://irancounseling.ir/journal/article-1-196-fa.html> [لینک]
- طالب‌پور، اکبر. (۱۳۹۶). بررسی انواع همسر آزاری در مناطق شهری و روستایی استان اردبیل و عوامل موثر بر آن، زن و جامعه. ۸ (۴): ۵۵-۷۳. DOR: 20.1001.1.20088566.1396.8.32.4.9 [لینک]
- ظهوریان احمدی، مریم. (۱۳۹۴). راهکارهای فقهی کاهش طلاق، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه قم.
- طبرسی، ابوعلی. (۱۳۸۰). تفسیر مجمع البیان، جلد ۱۴، تهران، سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- عباس اف، ناطق. (۱۳۹۶). اخلاق در خانواده از منظر امام رضا علیه السلام و اصول حاکم بر آن، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، مجتمع آموزش عالی امام خمینی (ره).
- علیزاده، مهتاب. (۱۳۹۶). عوامل اخلاقی طلاق در قرآن و روایات، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه قم.
- عنبرسوز، مریم. (۱۳۹۰). زن در ایران باستان، تهران، روشنگران و مطالعات زنان.
- فیروزجاییان، علی اصغر. ریاحی، محمد اسماعیل و محمدی دوست، منصوره. (۱۳۹۵). تحلیل جامعه‌شناختی طلاق عاطفی در میان زوجین شهر نوشهر، فصلنامه‌ی مطالعات توسعه‌ی اجتماعی- فرهنگی. ۵ (۳): ۳۳-۵۹ [لینک]
- قاسمی، علیرضا و ساروخانی، باقر. (۱۳۹۲). عوامل مرتبط با طلاق در زوجین متقاضی طلاق توافقی، تغییرات اجتماعی- فرهنگی. ۱۰ (۳۹): ۶۹-۸۷ [لینک]
- مسعودی‌نیا، زهرا. بانکی پورفرد، امیرحسین و قلی‌زاده، آذر. (۱۳۹۴). مطالعه کیفی تجارب مردان و زنان طلاق‌گرفته از عوامل فرهنگی زمینه ساز طلاق، جامعه‌شناسی کاربردی. ۲۶ (۱): ۳۹-۶۴. DOR: 20.1001.1.20085745.1394.26.1.3.7 [لینک]
- کاتوزیان، ناصر. (۱۳۹۴). دوره‌ی حقوق مدنی خانواده، جلد ۱، تهران، شرکت سهامی انتشار.
- کلینی، محمد بن یعقوب. (۱۳۹۳). متن و ترجمه فروع کافی، جلد ۵ و ۶، ترجمه محمدحسین رحیمیان، قم، انتشارات قدس.
- گاردنر، ویلیام. (۱۳۸۷). جنگ علیه خانواده، ترجمه معصومه محمدی، قم، دفتر مطالعات و تحقیقات زنان.
- گیدنز، آنتونی. (۱۳۸۷). جامعه‌شناسی، ترجمه منوچهر صبوری، تهران، نشر نی.
- مجلسی، محمدباقر. (۱۳۸۹). حلیة المتقین، قم، پیام علمدار.

- محقق داماد، سید مصطفی. (۱۳۹۵). بررسی فقهی حقوق خانواده- نکاح و انحلال آن، تهران، مرکز نشر علوم اسلامی.
- محمدپور، احمد. (۱۳۹۲)، روش تحقیق کیفی ضد روش: مراحل و رویه‌های عملی در روش‌شناسی کیفی، تهران، جامعه‌شناسان.
- مصباح یزدی، محمدتقی. (۱۳۹۰). انسان‌سازی در قرآن، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).
- مکارم شیرازی، ناصر. (۱۳۷۶). تفسیر نمونه، جلد ۱۱ و ۱۶، تهران، دارالکتب الاسلامیه.
- مومنی‌راد، اکبر. (۱۳۹۲)، تحلیل محتوای کیفی در آیین پژوهش: ماهیت، مراحل و اعتبار نتایج، فصلنامه اندازه‌گیری تربیتی. ۴ (۱۴): ۱۸۷ - ۲۲۲. [\[لینک\]](#)
- مهدوی کنی، صدیقه. (۱۳۹۲). اصول حاکم بر روابط اعضای خانواده در نظام معرفتی اسلام، دو فصلنامه علمی-ترویجی فقه و حقوق خانواده، ۱۸ (۵۸): ۱-۲۷. [\[لینک\]](#)
- مهدی زاده اشرفی، علی و حسینی، سید مهدی. (۱۳۹۴). روش تحقیق در علوم انسانی، تهران، انتشارات سیاه‌رود.
- میرخانی، عزت السادات. (۱۳۹۴). بحران هویت و رسالت خانواده در الگوی اسلامی ایرانی تربیت، تهران، نشر الگوی پیشرفت.
- میرخانی، عزت السادات. (۱۳۷۷) تأکید بر اخلاق، تلطیف در حقوق، دو ضرورت ناگسستی خانواده، مطالعات راهبردی زنان. ۷۷ (۲): ۲۴-۴۵. [\[لینک\]](#)
- میرخانی، عزت السادات. (۱۳۸۰). رویکردی نوین در روابط خانواده، تهران: سفیر صبح.
- میرخانی، عزت السادات. غفوری دره‌گرگی، صبا و اسدی، لیلا السادات. (۱۳۹۳). ابداع قانون‌گذار اسلامی در تحقق عدالت در روابط مالی زوجین، زن و مطالعات خانواده. ۶ (۲۳): ۱۲۱-۱۴۴. [\[لینک\]](#)
- نکونام، جعفر. (۱۳۹۳). روش تحقیق با تأکید بر علوم اسلامی، قم، دانشگاه قم.
- نعمتی پیرعلی، دل‌آرا و همکاران. (۱۳۹۰). ملازمه تکالیف زوجین و اخلاق‌مداری در خانواده در منابع اسلامی، مطالعات راهبردی زنان. ۱۴ (۵۴): ۲۱۱-۲۵۳. [\[لینک\]](#)
- واعظی، کبری. (۱۳۹۴). دیدگاه زنان مطلقه پیرامون عوامل موثر بر طلاق، فصلنامه مددکاری اجتماعی. ۴ (۱): ۵۲-۶۴. URL: <http://socialworkmag.ir/article-1-52-fa.html> [\[لینک\]](#)
- همدانیان، فاطمه و میرخانی، عزت السادات. (۱۳۹۰). حقوق مادری در مبانی قانون‌گذاری اسلام و کنوانسیون رفع تبعیض علیه زنان، تهران، دانشگاه تربیت مدرس.

References

- Sifat R. I. (2020). Impact of the COVID-19 pandemic on domestic violence in Bangladesh. *Asian journal of psychiatry*, 53, 102393. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ajp.2020.102393>. [\[Link\]](#)
- The Holy Quran
- Abbas Ef. N. (2017). Ethics in the family and the principles governing it from the perspective of Imam Reza, M.A. Thesis, Imam Khomeini Educational Complex. (Text in Persian)
- Afrasiabi, H., & Dehghani Daramroud, R. (2018). Abnormal family represented by women confronting divorce in Yazd city. *Journal of Sociology of Social*

- Institutions*, 4 (10): 211-230. (Text in Persian). DOI: <https://dx.doi.org/10.22080/ssi.2018.1742>. [Link]
- Akhavi Samarini, Z. (2017). Underlying Factors of Divorce in Socio-Cultural Context of Tehran: A Qualitative Study, PhD thesis, Kharazmi University. (Text in Persian)
- Alizadeh, M. (2017). Ethical Factors of Divorce From The Perspective of The Quran and Narrations, M.A. Thesis, Qom University. (Text in Persian)
- Anbar Souz, M. (2011). *Women in Ancient Iran*, Tehran, Roshagaran and Women's Studies. (Text in Persian)
- Ansarian, H. (2010). *Family system in Islam*, Qom, Omm Abiha Publications. (Text in Persian)
- Balakhani, Gh., & Maleki, A. (2017). Study of Emergence of Individualism in the Family (Case Study: Tehran Citizens). *Women's Strategic Studies*, 20 (77): 7-34. (Text in Persian). DOI: <https://dx.doi.org/10.22095/jwss.2017.59703>. [Link]
- Bolhari, J., Ramezanzadeh, F., Abedinia, N., Naghizadeh, M., Pahlavani, H., & Saberi, S. (2012). To Explore Identifying the Influencing Factors of Divorce in Tehran. *Iranian Journal of Epidemiology*, 8 (1): 83-93. (Text in Persian). URL: <http://irje.tums.ac.ir/article-1-23-fa.html>. [Link]
- D,gaardner, William (2008). *The War Against the Family*, (translated by Masodmeh Mohammadi), Qom, Women's Research and Studies Center. (Text in Persian)
- Ebn Khaldun, A. R. (2009). *Introduction by Ibn Khaldun*, Volume 1, (translated by Mohammad Parvin Gonabadi), Tehran, Elmi Farhangi Publishing Co. (Text in Persian)
- Ejtehadi, M., & Vahedi, G (2016). Sociological study of the potential of infidelity in marital relations and the factors affecting it. *Iranian Sociological Association*, 17 (4): 105-138. (Text in Persian). DOR: <https://dorl.net/dor/20.1001.1.17351901.1395.17.4.5.2>. [Link]
- Firoozjaeian, A. (2017). Sociological analysis of emotional divorce among Noshahr's spouse. *Quarterly Journal of Socio-Cultural Development Studies*, 5 (3): 34-59. (Text in Persian) [Link]
- Ghasemi, A., & Saroukhani, B. (2014). Factors related to divorce among the couples applying consensual divorce, *Journal of Socio-cultural changes*, 10 (39): 69-87. (Text in Persian) [Link]
- Giddens, A. (2008). *Sociology*, (translated by Manouchehr Sabouri), Tehran, Ney Publishing. (Text in Persian)
- Hekmatnia, M. (2017). *Women and Family Rights*, Tehran, Research Institute for Islamic Culture and Thought. (Text in Persian)
- Hekmatnia, M. (2007). *Philosophy of Family Law*, Volume 1, Tehran, Women's Socio-Cultural Council. (Text in Persian)
- Hamedanian, F., & Mirkhani, E. S. (2011). *Motherig Rights in the Islamic Legislation Base and Convention on the Elimination of Discrimination against Women*, Tehran, Tarbiat Modares University. (Text in Persian)
- Hor Amoli, M. (1414). *Tafsil Vasaal al-shiie Ela Tahsil Masael Al-sharie*, Volume 22, Qom, Al Al-Bayt Foundation. (Text in Persian)
- Hoseini, F., Rezapour, M., & Esmat saatlo, M. (2015). The Study of Effective Factors in Increasing Divorce Rate (Case Study: Divorced Couples of

- Sarpolezahab Town). *Socialworkmag*, 4 (2): 33-41. (Text in Persian). URL: <http://socialworkmag.ir/article-1-50-fa.html>. [[Link](#)]
- Jasim, E. (2014). *Woman and family in the path of history*, Tehran, Elmi publishing. (Text in Persian)
- Javadi Amoli, A. (2012). *Mafatih Al-hayat*, Qom, Esra 'Publishing. (Text in Persian)
- Katouzian, N. (2015). *Iranian Civil law: Family Law*, Volume 1, Tehran, Enteshar Co. (Text in Persian)
- Khojasteh Nam, T. (2018). Factors Affecting Emotional Divorce Among Married Women in shirvan, M.A. Thesis, Mashhad Ferdosi University. (Text in Persian)
- Koleini, M. (2014). *Text and translation of Foroo Kafi*, Volumes 5 and 6, (translated by Mohammad Hossein Rahimian), Qom, Ghods Publications. (Text in Persian)
- Mahdavi Kani, S. (2013). Principles governing the relations of family members in the Islamic epistemological system, *family law and jurisprudence*, 18 (58), 1-27. (Text in Persian)
- Mahdizadeh Ashrafi, A., & Hosseini, S. M. (2015). *Research Method in Human Sciences*, Tehran, Siahroud Publications. (Text in Persian)
- Majlesi, M. B. (2010). *Helyat Al – mottaghin*, Qom, Payam Alamdar. (Text in Persian)
- Makarem Shirazi, N. (1997). *Nemooneh Interpretation*, Volumes 11 and 16, Tehran, Darol-Ketab Al-Islamic. (Text in Persian)
- Masoudinia, Z., Bankipoorfard, A., Gholizadeh, A. (2015). Qualitative Study of the Experiences of Divorced Men and Women of Cultural Factors Inducement Divorce. *Journal of Applied Sociology*, 26(1), 39-64. (Text in Persian). DOR: 20.1001.1.20085745.1394.26.1.3.7 . [[Link](#)]
- Mesbah Yazdi, M. T. (2011). *Humanization in the Quran*, Qom, Imam Khomeini Educational and Research Institute. (Text in Persian)
- Mirkhani, E. S. (2015). *The Crisis of Family Identity and Mission in the Iranian Islamic Model of Education*, Tehran, Publication of the Model of Progress. (Text in Persian)
- Mirkhani, E. S. (1998) Emphasis on ethics, stylization in law, two inseparable necessities of the family, *Women's Strategic Studies*, 77 (2): 24-45. (Text in Persian) [[Link](#)]
- Mirkhani, E. S. (2001). *A New Approach in Family Relations*, Tehran, Safir Sobh. (Text in Persian)
- Mirkhani, E. S., Ghafouri, S., & Asadi, L. (2014). Invention of Islamic Legislator in Achieving Justice in the Financial Relationships of Couples, *Women and Study of Family*, 6 (23): 121-144. (Text in Persian) [[Link](#)]
- Mohaghegh Damad, S. M. (2015). *Jurisprudence with respect to family law: marriage and its termination*, Tehran, Islamic Sciences Publishing Center. (Text in Persian)
- Mohammadpour, A. (2013), *Anti-Method Qualitative Research Method: Practical Steps and Procedures in Qualitative Methodology*, Volume II, Tehra, Sociologists. (Text in Persian)

- Momeni rad, A. (2013). Qualitative content analysis in research tradition: nature, stages and validity of the results. *Quarterly of Educational Measurement*, 4(14): 187-222. (Text in Persian) [\[Link\]](#)
- Nekounam, J. (2014). *Research Method with Emphasis on Islamic Sciences*, Qom, Qom University. (Text in Persian)
- Nemati Pirali, D., Kardavani, R., vakili, M. (2012). The Accompaniment of Gender Tasks and Moralization in Family in Islamic Sources and Texts. *Women's Strategic Studies*, 14(54): 211-253. (Text in Persian) [\[Link\]](#)
- Oulad, A. (2017). Meta -analysis of research of factors affecting divorce, M.A. thesis, Islamic Azad University, Marvdasht Branch. (Text in Persian)
- Rashid, K., Hasanvand, F., Nabizadeh, S., & Rashti, A. (2019). Investigating the Effective External Factors on Emotional Divorce among Women. *Woman and Family Studies*, 7(1): 117-137. (Text in Persian). DOI: <https://dx.doi.org/10.22051/jwfs.2019.16402.1507>. [\[Link\]](#)
- Rezaei, A., Mirzadeh Kouhshahi, F., & Yaghoubi Taraki, E. (2017). Couples' Emotional Interactions and its Role in Emotional Divorce and Initiating for Divorce: A Qualitative Study. *Journal of Family Research*, 13 (52): 585- 604. (Text in Persian) [\[Link\]](#)
- Sabbaghi F., Salehi, K., & Moghadamzadeh A. (2017). Couples' Perceptions and Lived Experience of the Causes of Emotional Separation: A Phenomenological Study. *Journal of Counseling Research*, 16 (62), 4-31. (Text in Persian). URL: <http://iranocounseling.ir/journal/article-1-196-fa.html>. [\[Link\]](#)
- Saeidian Jazi, M. (2015). Moral Principles and Values in the Family according to Divine Teachings and the Life of Ahlol Bayt (PBUT). *The Research Journal of the Wisdom of the Prophet,s Household*, 2(1): 61-80. (Text in Persian) [\[Link\]](#)
- Salehi, M. (2017). The Study of Social Factors Influencing the Attitude to Divorce (Among married) in Kerman, M.A. Thesis, Shahid Bahonar University of Kerman. (Text in Persian)
- Sarmadi, Y. (2018). Determining the extent and severity of injuries caused by marital infidelity, M.A. Thesis, Khatam University. (Text in Persian)
- Segalen, M (1996). *Historical Sociology of the Family*, (translated by Hamid Elyasi), Tehran, Markaz Publishing. (Text in Persian)
- Shalit, W. & Leigh Demoss, N. (2012). *Girls turn to chastity*, (translated by Samaneh Madani and Parisa Pour-Alamdari), Qom, Maaref Publishing. (Text in Persian)
- Sheikh Sadouq, M. (2008). *Translation and text of the book Man La-yahzorohol-Faqih*, Volume 5, (translated by Ali Akbar Ghaffari), Tehran, Darol-Ketab Al-Islamic. (Text in Persian)
- Sheikh Sadouq, M. (1414). *Man La-yahzorohol-Faqih*, Volume 3, Dar Al-Ta'rof Lelmatbouat. (Text in Arabic)
- Shoakazemi, M. (2017). Relationship & comparative family violence, couple burnout, self-esteem in normal and client women to court in Tehran city. *Woman and Family Studies*, 5(1): 35-52. (Text in Persian). DOI: 10.22051/JWFS.2017.5331. [\[Link\]](#)
- Sifat R. I. (2020). Impact of the COVID-19 pandemic on domestic violence in Bangladesh. *Asian journal of psychiatry*, 53, 102393. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ajp.2020.102393>. [\[Link\]](#)

- Tabarsi, A. A. (2011). *Tafsir Majma 'al-Bayan*, Volume 14, Tehran, Printing and Publishing Organization of the Ministry of Culture and Islamic Guidance. (Text in Persian)
- Talebpour, A. (2018). Investigating Wife Abuse and It's Affecting Factors in Urban and Rural Areas of Ardebil Province, *Woman and Society*, 8(32), 55-74. (Text in Persian). DOR: 20.1001.1.20088566.1396.8.32.4.9 [\[Link\]](#)
- Tavassoli, A., ahmadi, N., ahmadi, F. (2019). Factors Related to Domestic Violence Against Pregnant Women Referring to Hospitals & Vaccination Centers in Tehran. *Nurs Midwifery J*, 17 (5): 379-391. (Text in Persian). <http://unmf.umsu.ac.ir/article-1-3751-fa.html>. [\[Link\]](#)
- Torabi, F., sheidani, R. (2019). Study of Effective Factors in Tendency to Fewer Childbearing of 15-49 Years Old Women Residents of Tehran. *Woman and Family Studies*, 7(2): 31-67. (Text in Persian). DOI: 10.22051/jwfs.2017.15078.1437. [\[Link\]](#)
- Vaezi, K. (2015). Divorced Womens Attitude Toward About the Factors Contributing to a Divorce, Case Study: The Divorced Women of Baneh. *Socialworkmag*, 4 (1) :52-64. (Text in Persian) [\[Link\]](#)
- Zahedi Javad Hesari, M. (2017). Anti-Divorce Strategies from the Point of View of Imamiyya Jurisprudence and Iranian law with Respect to Islamic lifestyle, M.A. Thesis, Osool al Din College-Qom. (Text in Persian)
- Zarei, M. (2011). An Introduction to the Status of Morality in Marriage and Family Rights. *Journal of Fiqh and Usul*, 43 (2): 69-96. (Text in Persian). DOI: <https://dx.doi.org/10.22067/fiqh.v0i0.3363>. [\[Link\]](#)
- Zibaenejad, M. R. (2015). *Identity and Gender Maps*, Tehran, President of the Center for Women and Family Affairs. (Text in Persian)
- Zohourian Ahmadi, M. (2015). Legal Ways To Reduce Divorce, M.A. Thesis, Qom University. (Text in Persian)

